

МНОЗИНСТВО И МАЛЦИНСТВА НАГЛАСИ КЪМ РАЗЛИЧНИТЕ

ДОКЛАД – АНАЛИЗ ОТ НАЦИОНАЛНО ПРЕДСТАВИТЕЛНО ПРОУЧВАНЕ
ДЕКЕМВРИ 2019 – ЯНУАРИ 2020 ГОДИНА

ВЪВЕДЕНИЕ

Българското общество се гордее с толерантността си към малцинствата. Най-често се изтъкват спасяването на евреите и приютяването на арменците, но и отношенията на „комшулук“ с мюсюлманите. От друга страна, паметта за асимилацията на мюсюлмани през различни периоди и от различни управления чертае разграничителни линии между мнозинство и малцинство. Мнозинството е допълнително обременено и от носталгията си към клишето „турско робство“, периодически реанимирана от различни политически актьори с различни политически цели.

Нагласите се променят, развиват се в една или друга посока, повлияни както от вътрешни, така и от външни фактори. Голямо влияние върху тях упражняват политиките на управляващото мнозинство, медийната пропаганда, но и достигналият високи нива глобален национализъм. Нарастващата ислямophobia, която все повече поставя знак на равенство между религия и идеология, между религиозни практики и терористични атентати, също има значение за промяната на нагласите.

В синхрон с предварителните ни хипотези, нагласите към всяка етническа или религиозна група се различават. Именно това беше и основната цел на проекта: да диференцира отношението към различните общности и причините за него, както и да проследи динамиката на това отношение в различни периоди от развитието на българското общество.

Проектът се осъществява със смесена методология:

- ✓ количествено изследване с представителна извадка и стандартизирана анкета („Алфа Рискърч“) – завършен етап, чиито резултати обобщава настоящият доклад;
- ✓ качествени изследвания с дълбочинни интервюта в нарочно избрани селища – етапът предстои.

Ръководител на проекта: Проф. Евгения Иванова д.н

Разработка на изследователския инструментариум: Проф. Евгения Иванова д.н., доц. д-р Боряна Димитрова /Алфа Рискърч/, д-р Ариф Абдуллах

Анализ - Проф. Евгения Иванова д.н

ТЕХНИЧЕСКИ ПАРАМЕТРИ НА ПРОУЧВАНЕТО

Основната специфика на настоящото проучване е в обхвата на генералната съвкупност, обект на изследване. За максимално прецизно изпълнение на целите и задачите на проучването целевата група беше определена като „българи – православни християни, неопределящи се в религиозно отношение, или атеисти“. Тази операционализирана формулировка се фокусира върху базови характеристики на „мнозинството“, като целта е да се изследват представите, оценките и нагласите на това мнозинство към различните малцинствени общности в страната – мюсюлмани, турци, помаци, цигани, арменци, евреи, католици, протестанти.

Генералната съвкупност – като обем и структура – е определена на база данните на НСИ от преброяването през 2011 г. Проучването е реализирано чрез двустепенна стохастична извадка на база регион и тип населено място. Изборът на конкретните гнезда (110) за анкетиране е направен със стъпка, съобразно тежестта на генералната съвкупност в населените места. Вътре в гнездата подборът е извършван на база квота по признаците пол, възраст и образование.

При стартиране на анкетата е използван скрининг въпрос – „как се самоопределяте по етнос и вероизповедание?“. Анкетирани са само пълнолетни граждани, които се определят като българи, а в религиозно отношение – като православни християни, невярващи, или пък атеисти. Анкетата

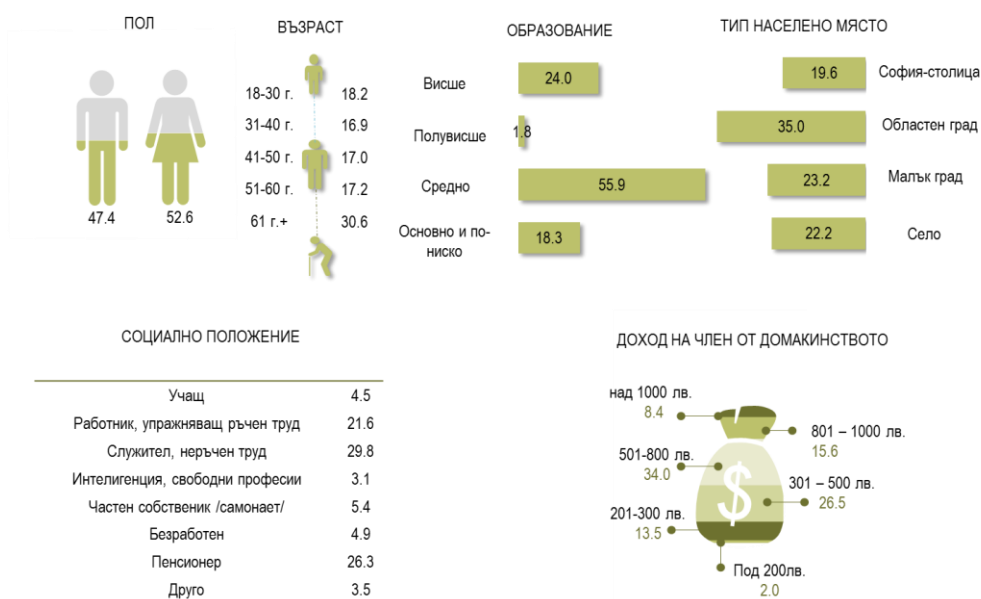
е продължавала само с хора, които са се определяли по един от горните два начина. Всички останали не са били анкетирани.

Данните показват, че 89.1% от участниците в проучването са се самоопределили като българи, православни християни, а 10.9% - като „не съм вярващ, или атеист“.

Проучването е реализирано чрез пряко стандартизирано интервю по домовете на изследваните лица, реализирано с помощта на таблети. Направени са общо 1033 ефективни интервюта.

Теренът е проведен в периода 20 ноември – 10 декември 2019 г. от анкетърската мрежа на „Алфа Рисърч“. Основните параметри на извадката са представени в таблицата по-долу.

СТРУКТУРА НА ИЗВАДКАТА (%)

АНАЛИЗ И ОСНОВНИ ИЗВОДИ

Резултатите от количественото изследване показват сравнително високи нива на толерантност към различните религиозни и етнически общности – с изключение на циганите. Омразата към тях е 21,6%. Омразата към останалите групи е в пъти по-ниска (при някои от тях – дори в рамките на статистическата грешка): мюсюлмани – 3,4%, католици – 0,5%, протестанти – 1,5%, турци – 4,9%, помаци – 2,9%, арменци – 0,2%, евреи – 2%. По отношение на всички общности преобладава отношението „приемам ги“ (мюсюлмани – 49,1%, католици – 54,8%, протестанти – 46,3%, турци – 55,6%, цигани – 27,3%, помаци – 52%, арменци – 51,8%, евреи – 49,9%), следвано от „безразличен съм“ (мюсюлмани – 19,5%, католици – 16%, протестанти – 21,1%, турци – 14,5%, цигани – 27,2%, помаци – 15,7%, арменци – 14,4%, евреи – 16,8%) и „уважавам ги“ (мюсюлмани – 16,7%, католици – 20,4%, протестанти – 13,3%, турци – 17,6%, цигани – 4,2%, помаци – 16,5%, арменци – 19,4%, евреи – 14,4%). Последният отговор при половината общности дори надхвърля „безразличен съм“. Навсякъде обаче се открояват ниските степени на толерантност към циганите. Другите групи, спрямо които безразличието надхвърля уважението, са мюсюлмани, протестанти и евреи.

Какво е вашето отношение към:						
	Уважавам ги	Приемам ги	Безразличен съм	Страхувам се от тях	Мразя ги	Не мога да преценя
	%	%	%	%	%	%
Мюсюлмани	16,7	49,1	19,5	5,6	3,4	5,7
Католици	20,4	54,8	16,0	0,6	0,5	7,7
Протестанти	13,3	46,3	21,1	2,6	1,5	15,3
Турци	17,6	55,6	14,5	3,5	4,9	3,9
Цигани	4,2	27,3	27,2	15,0	21,6	4,7
Помаци	16,5	52,0	15,7	1,4	2,9	11,6
Арменци	19,6	51,8	14,4	0,9	0,2	13,2
Евреи	14,4	49,9	16,8	0,4	2,0	16,5

Крайните форми на приемане, респективно отхвърляне на всички малцинствени групи, са присъщи на изключително малка, практически незначителна част от мнозинството. 2% от всички анкетиранци са отговорили с „уважавам ги“ за абсолютно всички посочени по-горе групи. 1%, са отговорили с „мразя ги“, отново за всички¹.

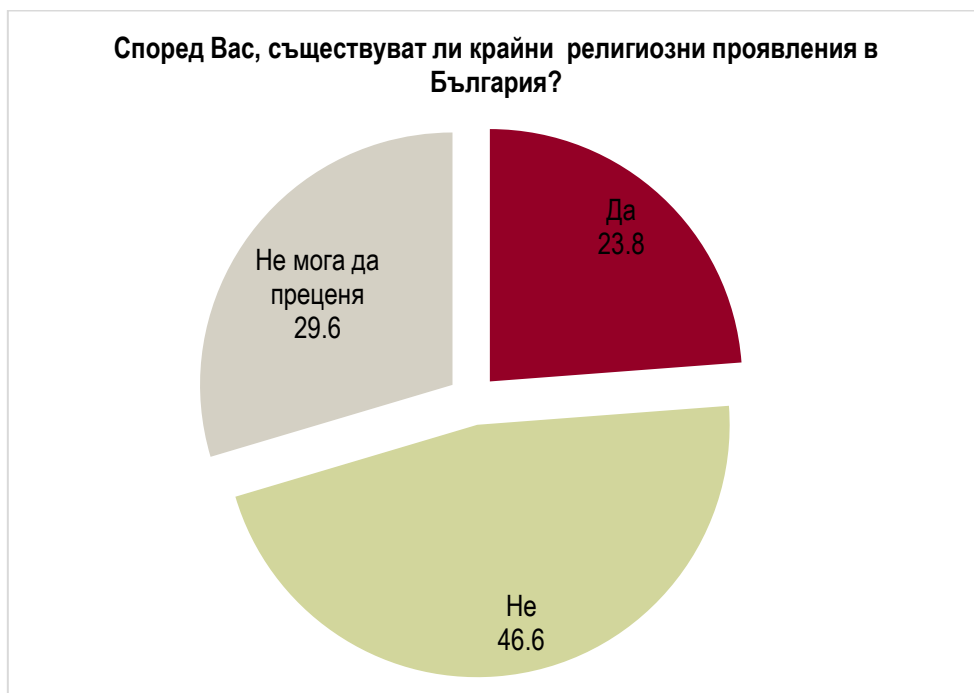
Огромната част от българите-християни или атеисти имат диференцирано и нюансирано отношение към отделните малцинства, което се основава както на публично функциониращите техни типизирани образи, така на дистанциите спрямо тях и на разделителни линии вътре в рамките на мнозинството. Най-напред, въздействието на клишираните образи, проличава във факта, че анкетираните, които имат лични познати сред една или друга малцинствена група, се отнасят много по-позитивно към тях (виж таблицата на стр. 10) и далеч не са подвластни само на масовите стереотипи. На второ място, въпреки, че са налице някои нюанси в отношението към отделните малцинства (по-позитивни към етническите – турци, арменци, евреи, с изключение на

¹ Тези числа са получили на база статистически анализ, като програмата „преброява“ хората, които са отговорили с „уважавам ги“ за всички посочени по-горе групи, респективно, с „мразя ги“ – също за всички групи. Приемаме, че това са двете противоположни съвкупности – такива, които харесват всички и такива, които мразят всички.

циганите и по-подозрителни към мюсюлманите и протестантите, но не и към католиците) най-големи различия се наблюдават вътре в самите подгрупи на българското общество. Няколко структурно повтарящи се особености правят впечатление – много по-високите нива на омраза от страна на симпатизантите на „Атака“ към всички малцинствени групи, но особено към следните – турци (28% при средно за цялата извадка 4.9% негативно отношение), 43% - към циганите (при средно 21,6%), 29% - към евреите (при средно 2%). Нивата на неприемане на циганите са много високи в мнозинството като цяло, но и тук някои групи се открояват с особен интензитет на омразата – симпатизантите на „Воля“ (42%), частните собственици (36%), интелигенцията (25%). Изключително интересни за анализа са последните две групи, и най-вече интелигенцията, защото при нея откриваме както едни от най-високите нива на приемане и уважение към различните малцинства (12% спрямо циганите, например, при средно 4%), така и радикализация сред друга част от интелигенцията. Може да се говори, следователно, за силна поляризация на българската интелигенция. В резултат, различни групи за натиск, политически формирования, и пр. намират своите силни публични говорители в отделните крила на тази интелигенция.

Макар и с малки разлики (очакванията ни бяха за по-големи), нивата на толерантност към мюсюлманите (в повечето случаи) са по-ниски от тези към турците и помаците, което би трябвало да се обясни с нарастващата ислямофобия в глобален мащаб. Много по-големи разлики се очертават между – най-общо – приемането на мюсюлманите, турците и помаците и визията, че „крайни религиозни проявления“ са присъщи преди всичко на изповядващите ислям. Тук именно проличава разминаването между глобално и национално в отношението към мюсюлманите. Когато въпросът е изобщо за мюсюлмани, респондентите мислят „нашите“ мюсюлмани и - най-вече - ги приемат и дори уважават. Когато обаче стане дума за „крайни религиозни проявления“, мисленето на исляма като „новата световна заплаха“ излиза на преден план.

Всъщност онези, които смятат, че в България съществуват „крайни религиозни проявления“, са по-малко от една четвърт от всички респонденти (23,8%). Два пъти повече (46,6%) отричат такава възможност. Почти една трета (29,6%) отговарят „Не мога да преценя“, което – освен за неосведоменост – би могло да е признак и за липса на интерес към проблематиката.

Мнозинството (78,5%) от твърдящите, че в България съществуват „крайни религиозни проявления“, ги намират в групата на мюсюлманите. Сравнително висок процент получават, също така, циганите (37%)² и турците (31,3%). „Подозренията“ към останалите общности са под 10%.

Глобално насоченият характер на този тип мислене проличава и в отговорите на въпроса „Кой разпространява крайните религиозни проявления?“. Мнозинството (60,6%) смятат, че това са „чужди държави“. На първо място сред тях е Турция с 28,5%, но сборът от процентите на всички останали споменати от респондентите държави, в които се изповядва ислям (Ирак, Иран, Саудитска Арабия и др.), дава 32,1%. Делът на „подозренията“ към християнските държави (Европа и САЩ) е в рамките на грешката, а смятащите, че „крайните религиозни проявления“ се разпространяват чрез литература и интернет, което е по-близо до действителността, представляват 17,5%.

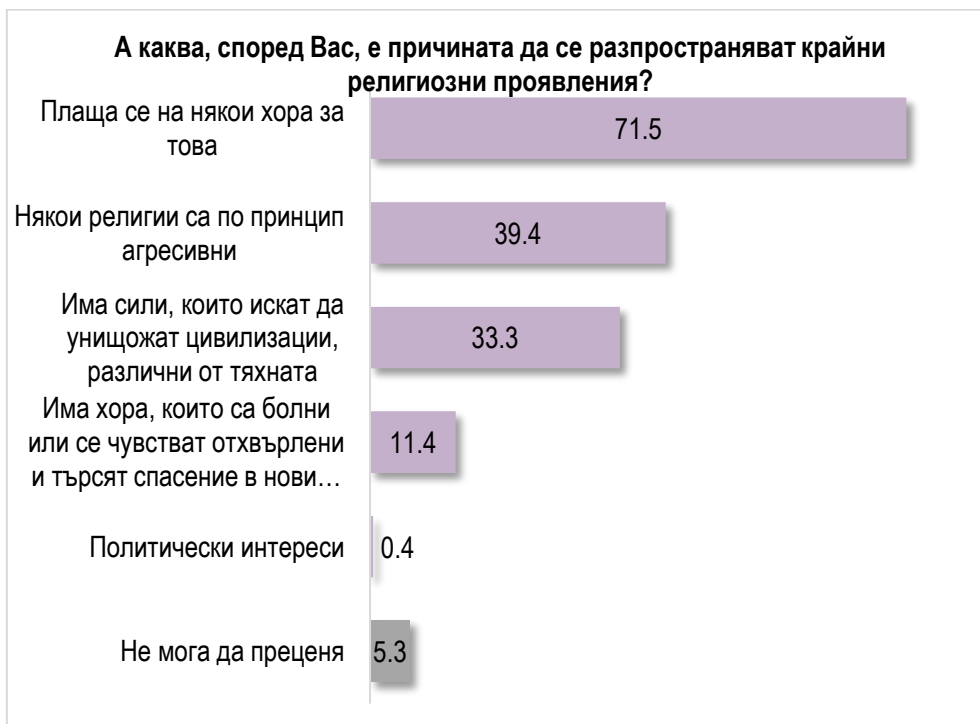
Не е малък и делът на онези, които предполагат вътрешни фактори за разпространение: 54,9% твърдят, че това са представители на съответното изповедание, а 30,5% - политически партии. Би могло да се предположи с голяма степен на вероятност, че в този случай има смесване на вътрешни и външни фактори – доколкото усилената медийна пропаганда за зависимостта на Главно мюфтийство и на „турските“ партии от Турция със сигурност оказва влияние върху тези нагласи.

Сред твърдящите, че „съответното изповедание“ има по-голяма вина за разпространението на „крайни религиозни проявления“ в сравнение с „чуждите държави“, са столичани, жители на селата, млади и учащи се. Също така – хора с ниско образование и нисък доход.

Като основна причина за разпространението на „крайни религиозни проявления“ мнозинството респонденти сочат прагматичния интерес – „плаща се на някои хора за това“ – 71,5%. Специфично доктринални основания изтъква значително по-малка част: „някои религии са по принцип агресивни“ (39,4%) и „има сили, които искат да унищожат цивилизацията, различна от

² Не можем да бъдем сигурни дали в случая циганите са мислени като мюсюлмани и дали „подозренията“ към тях имат изобщо религиозен характер.

тяхната“ (33,3%). За агресивна религия категорично (83,5%) е посочен ислямът, като само 7,2% се досещат да уточнят - „радикалният ислям“. Така, сумирани, ислямофобските настроения (проявени сред малцината, отговорили по този начин) дават 90,7%. Ислямът, гарниран с определения като „крайни радикали“ и „терористи“, се оказва и най-заинтересуваната от унищожение на чужди цивилизации сила (сборно 86,6%).

„Някои религии са по принцип агресивни“ отговарят преди всичко столичани (65,2%), както и привържениците на ВМРО (70%), НФСБ (66,7%) и СДС (80%).

Че „искат да унищожат цивилизация, различна от тяхната“ настояват от „Атака“ (66,7%), „Воля“ (100%) и НФСБ (66,7%).

Не бива да се забравя обаче, че категоричният превес на исляма като произвеждащ „крайни религиозни проявления“ е само на базата на малцинството (по-малко от една четвърт), отговорили, че в България съществуват такива проявления. Още по-нищожен е действителният процент (приблизително около 7%) - на базата на цялата извадка - на онези, които приписват на исляма агресия и желание да унищожава цивилизации. Тези стойности са много по-ниски в сравнение със степента на ислямофобия в Западна Европа.

Почти половината (45,3%) от мнозинството, смятащи, че в България не съществуват „крайни религиозни проявления“ изтъкват като причина факта, че „самите граждани са преграда срещу това“. В този случай гражданското съзнание доминира над упованието в полицейската държава („службите добре си вършат работата“ – 18,7%) и над надеждата в постулатите на самите религии („никоя религия не позволява това“ – 16,2%).

Другите две групи, при които уважението е по-малко от безразличието, са протестантите и евреите. Разликите – съвсем нюансирани, впрочем – биха могли да се дължат на подозрителността към „разни секти“, както мнозинството определя протестантските деноминации, и на подозрителността (или – завистта?) към евреите с техните „богатства“ – предположение, което се потвърждава от характеристиките на всяка отделна общност, дадени в свободни отговори.

Преди да направим категоричен оптимистичен извод за толерантното отношение на мнозинството към малцинствата, би трябвало да вземем предвид разбираемото нежелание на респондентите откровено да афишират омраза. Това предположение се подкрепя от изразеното недоверие към някои общности, както и от приемливите/неприемливи граници на близостта, констатирани в други въпроси.

Недоверието към различните общности варира от 80,2% за циганите до 7,6% за католиците (мюсюлмани – 25,8%, протестанти – 10%, турци – 20,2%, помаци – 11,8%, арменци – 8%, евреи – 10,4%).

Вие лично бихте ли приели всяко от следните:							
	Да живеете в една държава с	Да имате за съсед	Да работите заедно с	Да имате за началник	Да имате за приятел	Да сключите брак с	Нито едно от изброените
	%	%	%	%	%	%	%
мюсюлманин	76,9	47,2	46,3	17,3	29,5	3,2	18,2
католик	87,3	59,7	58,6	34,0	42,4	11,7	8,3
протестант	78,7	45,8	42,8	24,7	26,5	8,0	17,7
турчин	79,9	55,5	56,6	22,7	37,9	3,2	14,2
циганин	51,2	17,7	17,8	3,0	9,4	0,8	47,5
помак	84,4	52,6	50,0	25,4	37,7	7,2	11,3
арменец	85,9	54,2	49,5	31,9	39,9	11,5	9,5
евреин	78,9	48,0	44,7	26,2	30,9	6,3	15,7

Прави впечатление, че най-високи са териториално-националните нива на приемане - съгласието да се живее в една държава с представителите на тези малцинствени групи – около 80%, с

изключение на циганите. Следващата степен на приемане е включването в един по-близък микрокръг, но все пак относително формален – да се работи заедно с представител на тези групи и да се живее в съседство с тях. Не са много високи разликите в две други роли и позиции – началник и приятел. Не може да не направи впечатление обаче, че за почти всички приятелството се мисли като по-желано, отколкото подчиненото положение спрямо тях. (виж таблицата по-горе).

Най-ниски, и то многократно, са най-интимните зони на близост – готовността да се сключи брак с представител/ка на малцинствените общности. Степените на приемане тук са много ниски – между 0.8% и 11.7%, което е симптоматично за запазващите се дистанции между отделните общности. Няма съществени социално-демографски разлики в изразяването на тези нагласи, което също потвърждава тяхната устойчивост.

Ако сравним тези отговори с декларираното в първоначалния въпрос отношение на най-общо приемане, ще се окаже, че нивата на толерантност не са чак толкова високи, колкото изглежда на пръв поглед.

Симптоматични са свободните отговори на въпроса: *„Как бихте характеризирали тази общност?“*. По отношение на религиозните общности, за които се пита в изследването (мюсюлмани, католици, протестанти), доминира отговорът *„не знам“* – констатация, която се потвърждава и от затворените въпроси, насочени към познанието за малцинствените религии. По отношение на мюсюлманите отрицателните характеристики (*фанатици, склонни към насилие* – общо 20,8%) доминират (с малка разлика) над положителните (*добри, дружелюбни, работливи* – общо 17,8%). Не ги харесват 5,8%. При католиците и протестантите категорично доминират положителните характеристики. Не харесват католиците 0,7%, а протестантите – 6,5%. Този резултат потвърждава изводите, направени по-горе.

По отношение на етническите общности разпознаването става по-отчетливо. Най-категоричната (23,1%) характеристика на турците е определението *„работливи“*. Едва 3,2% ги свързват с *„турското робство“* – въпреки отстояването на този клиширан термин от различни по ориентация сегменти от българското общество. За разлика от отношението към мюсюлманите, тук преобладават положителните характеристики. Не ги харесват 6,1%.

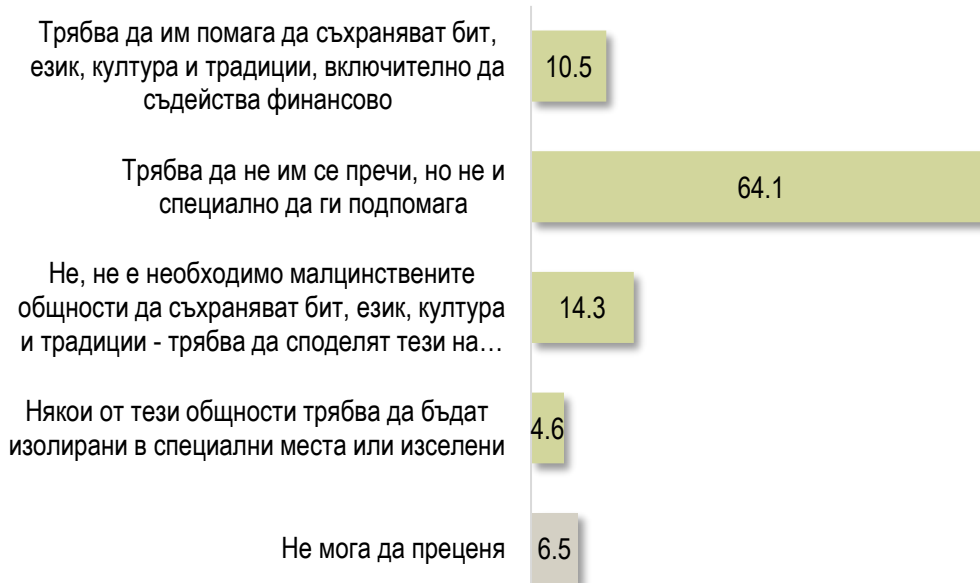
Точно обратната е основната характеристика на циганите – *„мързеливи, използвачи“* (26,7%). Мнозинството характеристики за тази група са отрицателни. Сумираните единични положителни характеристики са едва 2,5%.

Арменците са характеризирани на първо място като *„добри хора“* (7,9%). При тях категорично преобладават положителните характеристики. Не ги харесват 0,3%.

Приблизително същият процент (0,2%) е нехаресването и на евреите. На първо място (8,9%) те са определени като *„банкери, търговци, бизнесмени“*. При тях също преобладават положителните характеристики.

Очевидно е – след прегледа на повечето въпроси – че най-болезнен е проблемът с циганите. Дори най-толерантните групи – хора с доход над 1 000 лв. и интелигенция – не афишират по отношение на циганите нагласи, много различни от тези на мнозинството. Наистина, на въпроса – *„Какво трябва да е отношението на държавата към различните малцинствени общности?“* – само 4,6% отговарят *„трябва да бъдат изолирани в специални места или изселени“*, като 89,6% от тях прецизират, че това трябва да се отнася за циганите. (16,7% твърдят това за турците, 4,2% – за протестантите, останалите са в рамките на грешката.)

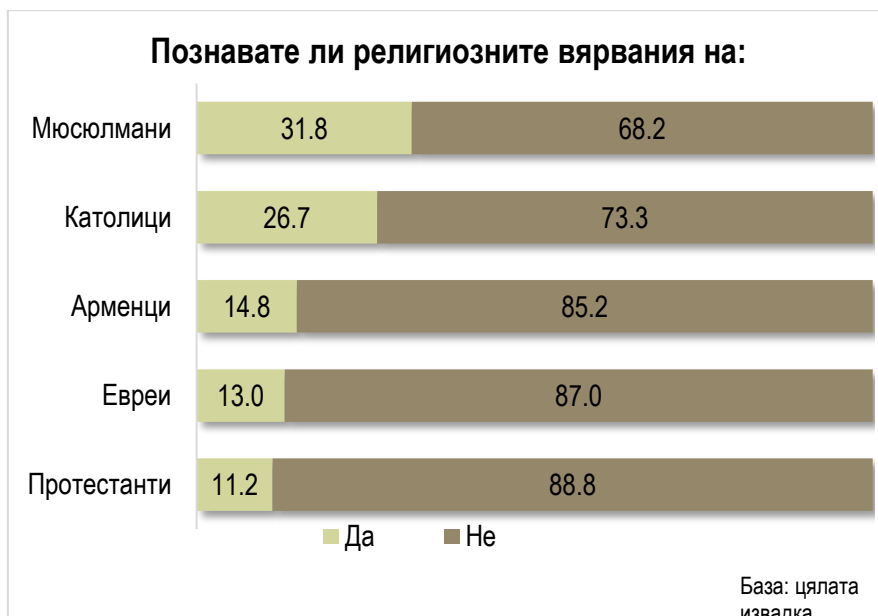
Каква трябва да бъде политиката на държавата към малцинствените общности?

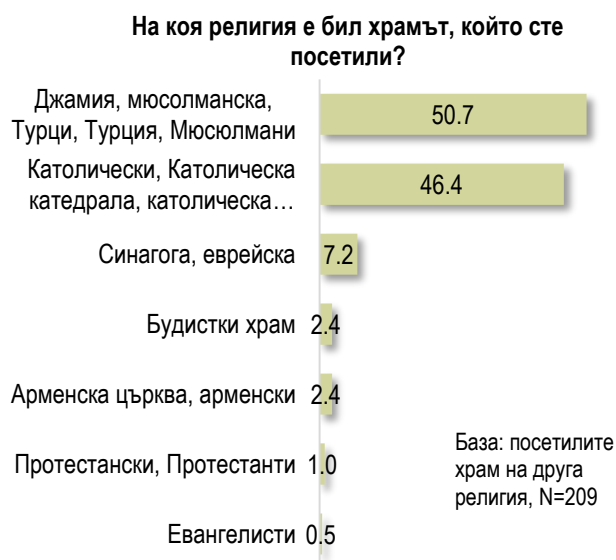
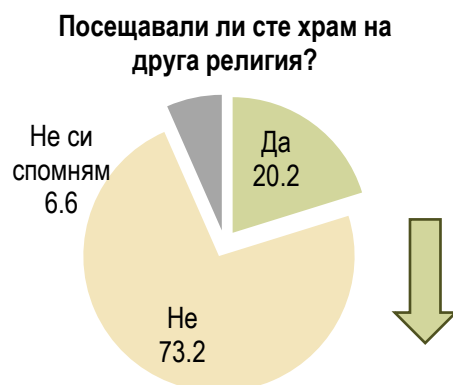
Малкият процент обаче на желаещите гетоизация или изселване не би трябвало да ни успокоява. Защото – при отговорите на други въпроси - като вече цитирания „*Бихте ли приели да живеете в една държава с цигани?*“ – 47,5% отговарят отрицателно. (За мюсюлманите този процент е 18,2%, за католиците – 8,3%, за протестантите – 17,7%, за турците – 14,2%, за помаците – 11,3%, за арменците – 9,5%, за евреите – 15,7% - вж. таблицата по-горе) Тези резултати потвърждават изводите за скрита нетолерантност – особено към мюсюлманите, протестантите и евреите - и за откритата, откровено афиширана нетолерантност към циганите.

Според преценката на мнозинството, отношенията му с малцинствата не са се променили съществено в сравнение с периода на комунизма: това твърдят 34,9%. (Според 21,7%, те са се подобрили, а според 22,8% са се влошили). Прогнозите за развитието им в бъдеще са съвсем малко по-оптимистични: 24,3% очакват подобрене, а 16,7% - влошаване. И в отговорите на този въпрос доминира мнението „*Няма да има промяна*“ – 38,9%. Възможно е тези нагласи – освен като липса на особен оптимизъм – да бъдат тълкувани и като липса на интерес към проблематиката. (Други 20% отговарят и на двата въпроса с „*Не мога да преценя*“, което потвърждава такава хипотеза.)

Силно впечатление прави високата степен непознаване на малцинствените религии. Не познават религиозните вярвания на мюсюлманите 68,2%, на католиците 73,3%, на протестантите 88,8%, на арменците 85,2%, на евреите 87%. Мнозинството (76,4%) от онези, които твърдят, че ги познават, знаят за тях „*от познати и приятели*“. „*От литература*“ се осведомяват 40,9%, от „*медиите и интернет*“ – 36,4%. Едва 4% отговарят – „*от богослужебните им книги*“.

Посещавали са храм на друга религия само 20,2% (половината от тях – на „мюсюлманска“), участвали са в празник на друга религия 13% (половината от тях – на „мюсюлманска“).

Очевидни са повърхностните познания за вярванията на „другите“ – ситуация, която лесно би създала възможност за злонамерени манипулации.

Най-висока степен на нетолерантност проявяват групите, които най-малко познават религиозните вярвания на различните общности: младите и привържениците на националистическите партии. Последните – по принцип (и това е напълно разбираемо) – показват най-ниски нива (често пъти достигащи до 0%) на толерантност. (Например: 0% съгласни на брак с мюсюлманин, турчин, циганин, евреин. Нито един човек от „Воля“ не е посещавал храм на друга религия. Нито един от „Атака“ не е участвал в празник на друга религия.)

Другият важен фактор, извън познаването, който определя равнището на толерантност, е наличието на лични взаимоотношения с представители на съответната малцинствена група. Както познаването на религиозните вярвания, така и наличието на близки, приятелски отношения с представители на малцинствени групи рязко повишава равнището на толерантност, като вторият фактор има дори отчетливо по-силна роля. Не случайно всички форми на изолация водят до повишаване на равнището на подозрителност и дистанции към дадена общност, докато съжителството повишава толерантността и приемането.

Може ли да се вярва на:								
	Мюсюлмани	Католици	Протестанти	Арменци	Евреи	Турци	Цигани	Помаци
Средно (сред всички)	47,6%	58,4%	41,2%	54,6%	42,2%	59,3%	9,5%	54,2%
Сред имащите приятели/познати от съответната общност	71,8%	89,4%	79,8%	87,2%	79,8%	75,0%	15,5%	82,8%
Сред познаващите религиозните вярвания на съответната общност	62,5%	81,9%	68,1%	83,7%	57,5%			

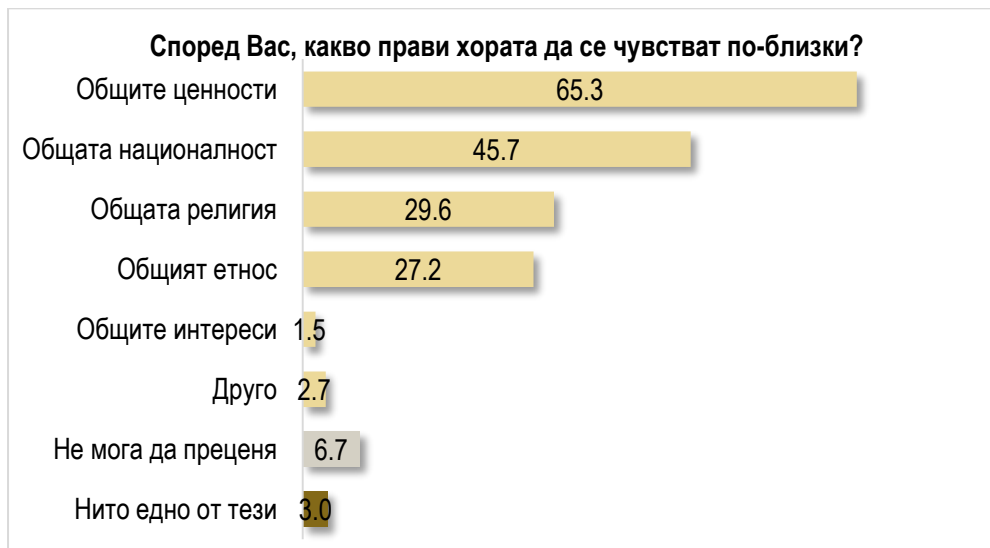
Обвързаността между познаване и толерантност беше очакван резултат, констатиран и от повечето досегашни изследвания.

Не толкова очаквана би могла да изглежда зависимостта между религиозността и толерантността. Оказва се, че по-високата степен на религиозност дава и по-високи стойности на толерантност. Обратно – най-силна е омразата при атеистите. Тази – на пръв поглед – парадоксална зависимост също има своето обяснение: религиозните хора уважават религията на другите – дори, когато тя не съвпада с тяхната.

		Отношение към различните групи в зависимост от степента на религиозност				
		Дълбоко вярващ съм, спазвам християнските канони и ходя редовно на Църква	Вярващ съм, но не следвам всички канони (пост, молитви и пр.) и ходя на Църква главно на големи празници	Правосла вен християн ин съм, но не ходя на Църква и не познавам каноните	Атеист съм	Не се определям
		Col %	Col %	Col %	Col %	Col %
Отношение към: Мюсюлмани	Уважавам ги	20,4%	16,6%	17,3%	17,4%	
	Приемам ги	48,1%	54,1%	39,7%	32,6%	61,1%
	Безразличен съм	14,8%	18,2%	22,7%	26,1%	11,1%
	Страхувам се от тях	5,6%	4,4%	9,0%	2,2%	5,6%
	Мразя ги	5,6%	1,9%	3,6%	15,2%	16,7%
	Не мога да преценя	5,6%	4,9%	7,6%	6,5%	5,6%
Отношение към: Католици	Уважавам ги	20,4%	21,9%	18,8%	17,4%	
	Приемам ги	55,6%	58,9%	45,8%	43,5%	72,2%
	Безразличен съм	14,8%	11,9%	23,1%	28,3%	22,2%
	Страхувам се от тях		0,9%			
	Мразя ги		0,2%	1,1%	2,2%	
	Не мога да преценя	9,3%	6,1%	11,2%	8,7%	5,6%
Отношение към: Протестанти	Уважавам ги	13,0%	13,9%	12,3%	13,0%	5,6%
	Приемам ги	50,0%	49,4%	36,8%	45,7%	72,2%
	Безразличен съм	20,4%	19,1%	25,3%	30,4%	5,6%
	Страхувам се от тях	1,9%	2,0%	4,7%		
	Мразя ги		1,6%	1,4%	2,2%	
	Не мога да преценя	14,8%	13,9%	19,5%	8,7%	16,7%
Отношение към: Турци	Уважавам ги	25,9%	17,4%	17,7%	10,9%	16,7%
	Приемам ги	50,0%	61,0%	47,7%	37,0%	50,0%
	Безразличен съм	11,1%	11,9%	18,8%	30,4%	11,1%
	Страхувам се от тях	3,7%	3,1%	4,7%	2,2%	
	Мразя ги	3,7%	3,6%	5,8%	15,2%	16,7%
	Не мога да преценя	5,6%	3,0%	5,4%	4,3%	5,6%
База: цялата извадка, N= 1033						

		Отношение към различните групи в зависимост от степента на религиозност				
		Дълбоко вярващ съм, спазвам християнските канони и ходя редовно на Църква	Вярващ съм, но не следвам всички канони (пост, молитви и пр.) и ходя на Църква главно на големи празници	Православен християнин съм, но не ходя на Църква и не познавам каноните	Атеист съм	Не се определям
		Col %	Col %	Col %	Col %	Col %
Отношение към Цигани	Уважавам ги	3,7%	4,5%	3,2%	6,5%	
	Приемам ги	27,8%	30,7%	20,2%	17,4%	38,9%
	Безразличен съм	22,2%	26,8%	30,0%	26,1%	16,7%
	Страхувам се от тях	29,6%	13,6%	17,0%	8,7%	5,6%
	Мразя ги	16,7%	19,9%	22,7%	39,1%	33,3%
	Не мога да преценя		4,4%	6,9%	2,2%	5,6%
Отношение към Помаци	Уважавам ги	14,8%	17,6%	15,9%	13,0%	
	Приемам ги	55,6%	56,1%	42,2%	39,1%	77,8%
	Безразличен съм	11,1%	13,6%	19,9%	28,3%	5,6%
	Страхувам се от тях	5,6%	0,9%	1,8%		
	Мразя ги	1,9%	2,4%	4,0%	4,3%	5,6%
	Не мога да преценя	11,1%	9,4%	16,2%	15,2%	11,1%
Отношение към Арменци	Уважавам ги	11,1%	19,7%	22,7%	15,2%	
	Приемам ги	50,0%	55,2%	41,2%	60,9%	77,8%
	Безразличен съм	13,0%	12,2%	20,2%	15,2%	5,6%
	Страхувам се от тях	3,7%	0,6%	1,1%		
	Мразя ги	1,9%		0,4%		
	Не мога да преценя	20,4%	12,2%	14,4%	8,7%	16,7%
Отношение към Евреи	Уважавам ги	14,8%	14,6%	14,4%	17,4%	
	Приемам ги	48,1%	53,1%	41,2%	47,8%	77,8%
	Безразличен съм	16,7%	14,9%	22,4%	15,2%	5,6%
	Страхувам се от тях		0,3%	0,4%	2,2%	
	Мразя ги	1,9%	1,4%	4,0%		
	Не мога да преценя	18,5%	15,7%	17,7%	17,4%	16,7%

В отговорите на много важния въпрос – „Какво прави хората да се чувстват по-близки?“ – доминират гражданските нагласи: на първо място са общите ценности (65,3%). Общата националност обаче също достига високо ниво (45,7%). Общата религия получава 29,6%, общият етнос – 27,2%. Толерантността събира едва 0,2% (при интелигенцията – 3,1%). Националността се оказва по-важна от общите ценности за гражданите на София (64,4%) и за привържениците на „Атака“ (64,3%) и „Воля“ (41,7%).

Гражданските нагласи категорично доминират и при отговорите на друг важен въпрос – „Съгласен ли сте, че само източноправославните християни имат право да се чувстват истински българи?“. С „да“ отговарят 17,6%, с „не“ – 59,7%.³ Стойностите са разменени единствено при привържениците на „Атака“: „да“ – 42,9%, „не“ – 35,7%.

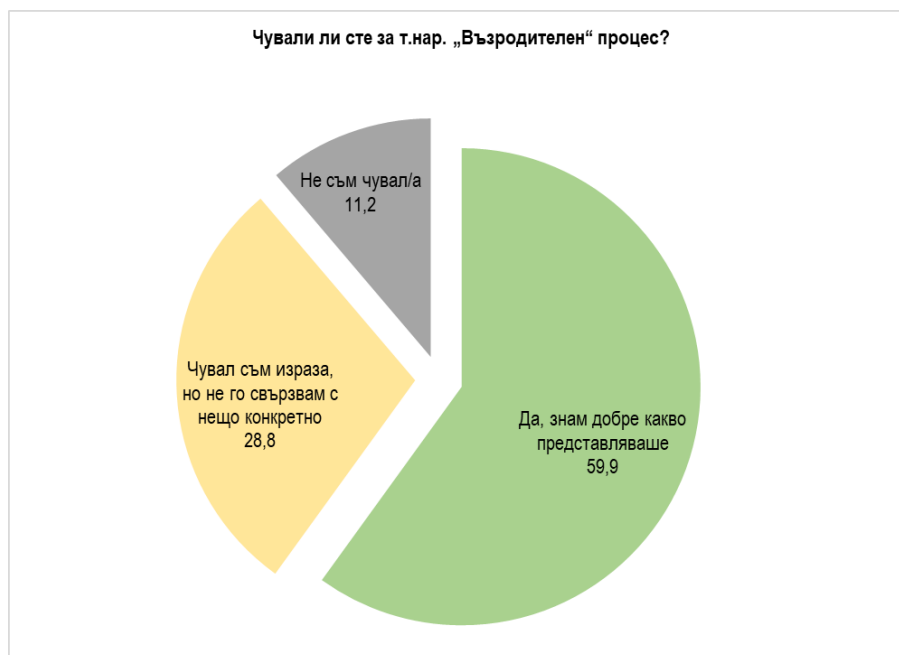
³ За сравнение – според изследване на Pew Research Center, проведено през 2015-2017 г. в повечето европейски държави – 66% от българите твърдят, че източноправославното вероизповедание е важно условие да се чувстваш българин.

		Съгласие с твърдението, че „само източно-православните християни имат право да се чувстват истински българи“ в зависимост от политическите ориентации		
		Съгласен съм	Не съм съгласен	Не мога да преценя
		Row %	Row %	Row %
Коя политическа партия/коалиция усещате като най-близка?	Атака	42,9%	35,7%	21,4%
	БСП	25,6%	48,3%	26,1%
	ВМРО	31,8%	45,5%	22,7%
	Воля	16,7%	66,7%	16,7%
	ГЕРБ	15,5%	67,3%	17,3%
	Демократична България	12,9%	67,7%	19,4%
	ДПС		100,0%	
	НФСБ	27,3%	63,6%	9,1%
	СДС	13,6%	68,2%	18,2%
	Друга	20,8%	61,1%	18,1%
	Не мога да преценя	8,1%	62,1%	29,8%
	Нито една от изброените	13,9%	61,7%	24,4%
Total		17,6%	59,7%	22,7%

Една от най-мрачните страници в най-новата история на България - смяната на имената на българските мюсюлмани и фактическото прогонване на големи групи от тях - влязла в обществено обръщение като „възродителен“ процес, продължава да бъде противоречиво тълкувана и възприемана.

Националното представително проучване включваше два въпроса, които пряко касаят това деяние – „Запознати ли са днешните българи с това какво е представлявал т.нар. „възродителен“ процес от края на комунистическия режим?“ и „Каква е тяхната оценка за него?“

Повече от тридесет години след трагичните събития, 59.9% от пълнолетните българи твърдят, че знаят „какво е представлявал този процес“. 28.8% заявяват, че са „чували изказа, но не го свързват с нищо конкретно“ и 11.3% не знаят за какво става въпрос.

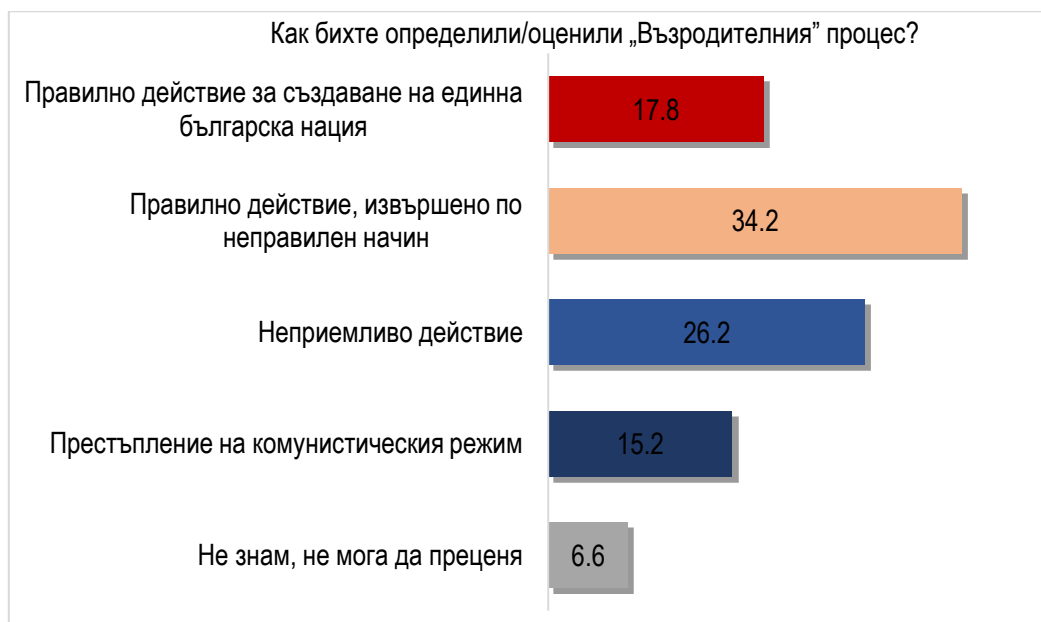
Няколко подгрупи сред представителите на етническото и религиозно мнозинството в България се открояват със самооценката, че са „добре запознати“:

- ✓ столичани (70% от тях при средно 59.9% за цялата извадка);
- ✓ поколението над 50 г. (между 79% и 84% от тях);
- ✓ представителите на интелигенцията и частните собственици (66% - 69%).
- ✓ От гледна точка на политическите ориентации, най-информирани се оказват симпатизантите на БСП (84% от тях - при само 3%, които не са чували за този акт). Тук трябва се има предвид решаващата роля на фактора „възраст“. Тъй като БСП се отличава с най-възрастния електорат в страната, логично това поколение е по-запознато със събитията от края на 90-те. Въпреки това, възрастните симпатизанти на БСП са по-запознати, отколкото просто възрастните хора, което по всяка вероятност е свързано с особеното внимание към тези събития от страна на актива на БКП в края на комунистическия режим. При всички останали информираността е около средната, като по-младите като профил симпатизанти на „Демократична България“ най-често заявяват (45%), че са чували най-общо понятието, но не знаят подробности. С подобна степен на неяснота (около 40%) се характеризират също симпатизантите на „Воля“, ВМРО и НФСБ.

Имайки предвид, че почти 60% от анкетираните българи твърдят, че „*знаят какво е представлявал „възродителният“ процес*“, е много важно да се установи какъв образ за него, оценки и нагласи имат те. Важно е както с оглед на историческата памет, но в не по-малка степен – и заради нагласата, с която те биха подхождали към евентуални нови разломни събития в рамките на днешния ден.

Най-общо може да се каже, че позициите относно т.нар. „възродителен“ процес се разделят на две големи групи – малко под една пета (17.8%) изцяло подкрепящи осъществяването му - с аргумента, че това е „*правилно действие за създаване на единна българска нация*“, и общо 40 на сто неподкрепящи - от тях 15.2% го квалифицират като „*престъпление на комунистическия режим*“, а 26.2% - използват по-мекото определение „*неприемливо*“ действие. По средата между тези позиции стои относително широко конформистко мнозинство (34.2%), което описва тези събития

посредством една широко лансирана през годините на прехода формула „*правилно действие, извършено по неправилен начин*“.

Въпреки превеса на критиците на „възродителния“ процес сред информираните за неговото протичане (40%:18%), фактът, че са налице сериозни по обхват групи, които споделят противоречиви оценки за него и че те могат да бъдат с лекота пренесени върху незапознатите с процеса по-млади поколения (около 30% от целевата група) изисква по-внимателно да се вгледаме в профила на хората, споделящи всяка една от трите основни позиции:

- ✓ **Категорични противници на „възродителния“ процес** – жителите на столицата, представителите на десните партии, или на десните течения в партиите център-дясно. Особено силно впечатление прави фактът, че - за разлика от други въпроси, свързани с етническите взаимоотношения, където интелигенцията и висшистите се открояват по правило като по-толерантни - в този случай те са със силно поляризирани мнения – почти половината смятат „действията“ за правилни, другата половина – за неприемливи, или престъпни. Повече от очевидно е, че и двете тези имат своите образовани защитници и говорители, които поддържат „живи“ различните тези в обществото, а при евентуални кризи също биха заели противоположни позиции.
- ✓ **Категорични привърженици на „възродителния“ процес** – доминират сред живущите в областните градове и сред част от най-младите българи, основно симпатизанти на националистически партии. Не случайно профилът на одобряващите „възродителния“ процес е най-релефен, когато се разгледат политическите ориентации – между един и половина и два пъти по-високо одобрение от средното има сред симпатизантите на БСП, ВМРО, НФСБ, „Атака“, „Воля“. За всички тях може да се очаква, че „политиките на идентичност“ ще вземат превес и ще се радват на много по-висока подкрепа спрямо политиките на етнически и религиозен плурализъм, характерни за демократичните общества.
- ✓ **Конформистка позиция - „правилно действие по неправилен начин“** – характерна е за по-слабообразованите българи, живеещи в селата, с ниски доходи, горна средна възраст, пенсионерите, заетите с ръчен труд. Най-слабо присъства тази позиция в

оценките на интелигенцията и частния бизнес, които се оказват най-силните поддръжници на една от двете крайни тези.

Общият извод, който може да се направи на база на настоящото проучване, е, че българското общество е все още силно белязано от спомена за тези драматични събития. Доминиращите оценки за него са негативни, като тяхната сила е още по-значима предвид факта, че са изказани от етническото и религиозно мнозинство в страната. Същевременно, личната памет започва да избледнява, а младите поколения се характеризират или с доста по-слабо познание, или пък с известна „символна реабилитация“ на тези събития, продиктувана от промяната в геополитическия контекст и активизацията в световен план на някои радикални религиозни движения. Дори и да приемем, че това е временен ефект, повече от необходимо е в училищните програми този период да бъде достатъчно ясно и задълбочено разгледан, защото той формира не само историческо познание, но и ценностни ориентации.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Изводът, който би могъл да се направи от резултатите на изследването, е за сравнително високата степен на приемане на малцинствените религиозни и етнически общности – с изключение на циганите. Непоносимостта към тях достига опасно високи нива – във всички изследвани социални групи. Към останалите малцинства се проявява обща толерантност, като нивата по отношение на мюсюлмани, протестанти и евреи са в малка степен занижени в сравнение с другите общности (католици, арменци, турци, помаци).

При по-диференцирано вглеждане в резултатите ясно се открояват границите на близост между мнозинство и малцинства: сравнително високи са нивата на доверие към всички общности, както и на съгласие да се живее близо до тях, да се работи с тях (включително, макар и в по-ниска степен, са съгласни да имат началник от тези общности), допуска се и приятелство. Тук отново изключението са циганите. Когато обаче стане дума за най-високата степен на близост – сключване на брак – нивата рязко спадат. Т.е. мнозинството допуска по-периферни степени на близост, но се капсулира при последната.

Очакваните разлики в отношението към мюсюлмани, турци и помаци по-скоро липсват, но все пак негативността към мюсюлманите преобладава в сравнение с турците и особено с помаците. Това, по всяка вероятност, се дължи на нарастващата в глобален мащаб ислямфобия, но стойностите са много по-ниски в сравнение с показаните в други държави. Очевидно, традициите на съжителство – въпреки „турското робство“ – дават своите положителни резултати.

Висок е процентът на онези, които познават мюсюлмани и турци, но по отношение на познаващите религиозните им вярвания процентът намалява. Въпреки почти тоталното незнание за другите религии, все пак най-голямото познание – сред 20-те процента „познаващи“ (или мислещи, че „познават“) – е на ислямската религия.

Почти навсякъде мъжете са два пъти по-нетолерантни от жените, както и младите до 30 г. в сравнение с останалите възрастови групи. Значително по-висок е процентът на младите и учащите се, които твърдят, че във всички малцинствени групи има крайни религиозни проявления. Този резултат може да се дължи както на непознаването на „другите“ с техните религиозни вярвания и традиции, така и на свойствената на младостта категоричност и понякога крайност в преценките.

Значителна е нетолерантността в София. Този резултат напомня първоначалното зараждане на национализма в зората на индустриализацията, когато откъснатите от привичната си патриархална среда нахлуващи в градовете селяни се чувстват самотни и отхвърлени. Затова избират нова колективна идентификация – с нацията.

Най-нетолерантните не са чували за „възродителния“ процес. Може би сред немногото, отговорили, че той е престъпление на комунистическия режим (предимно привърженици на десни партии, например, а също – и столичани), отговорите са дадени повече от омраза към комунизма, а не заради уважение на човешките права.

Най-общо толерантността нараства при богатите и интелигентните, но от това не може да се изведе правило. По отношение на циганите всички групи са единодушни.

Общата картина на отношението към малцинствените общности може да се определи като сравнително спокойна. Основната нетолерантност се носи от кресливи малцинства (достатъчно е

да проследим ниските проценти на националистическите партии⁴). Обезпокоителни са резултатите при младите и при гражданите на София. Тази най-обща толерантност обаче може да бъде уязвима в зависимост от конкретни събития и социални или политически конюнктури. Именно конкретните ситуации биха могли да извадят на повърхността скрития заряд от национализъм, констатиран от диференцирането на някои отговори и взаимозависимостите между тях.

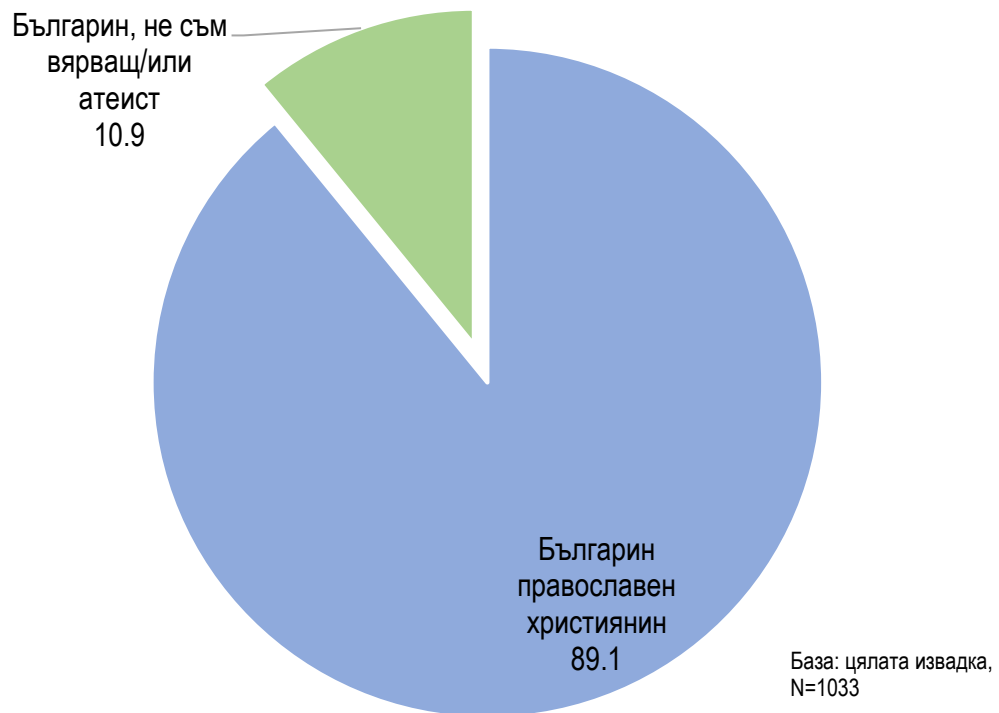
Съдържащо най-много опасности е отношението към циганите – откровено националистическо, всъщност (не би трябвало да се притесняваме да го заявим) – расистко. Конкретните ситуации и конюнктури, които биха могли да предизвикат изблици на агресия, отдавна са налице по отношение на тази общност. В случая с циганите агресията се носи не само от кресливи националистически малцинства, но обхваща все по-широки сегменти от българското общество, почти една четвърт от което открито заявява, че ги мрази. Вероятно скритият процент омраза е още по-висок, което се потвърждава от нежеланието на близо половината респонденти да живеят в една държава с тях. Отхвърлянето на циганите, чиято категоричност надхвърля границите на поносимостта, е най-сериозният проблем за междуетническите отношения в България.

⁴ С изключение на ГЕРБ (21,9%) и БСП (20%), привържениците на останалите партии, включително – националистическите, попаднали в извадката, са под 4%. (Само ВМРО – 4,3%.) Най-висок процент (25,8%) събират отговорилите „не съм привърженик на нито една партия“.

ПРИЛОЖЕНИЕ 1

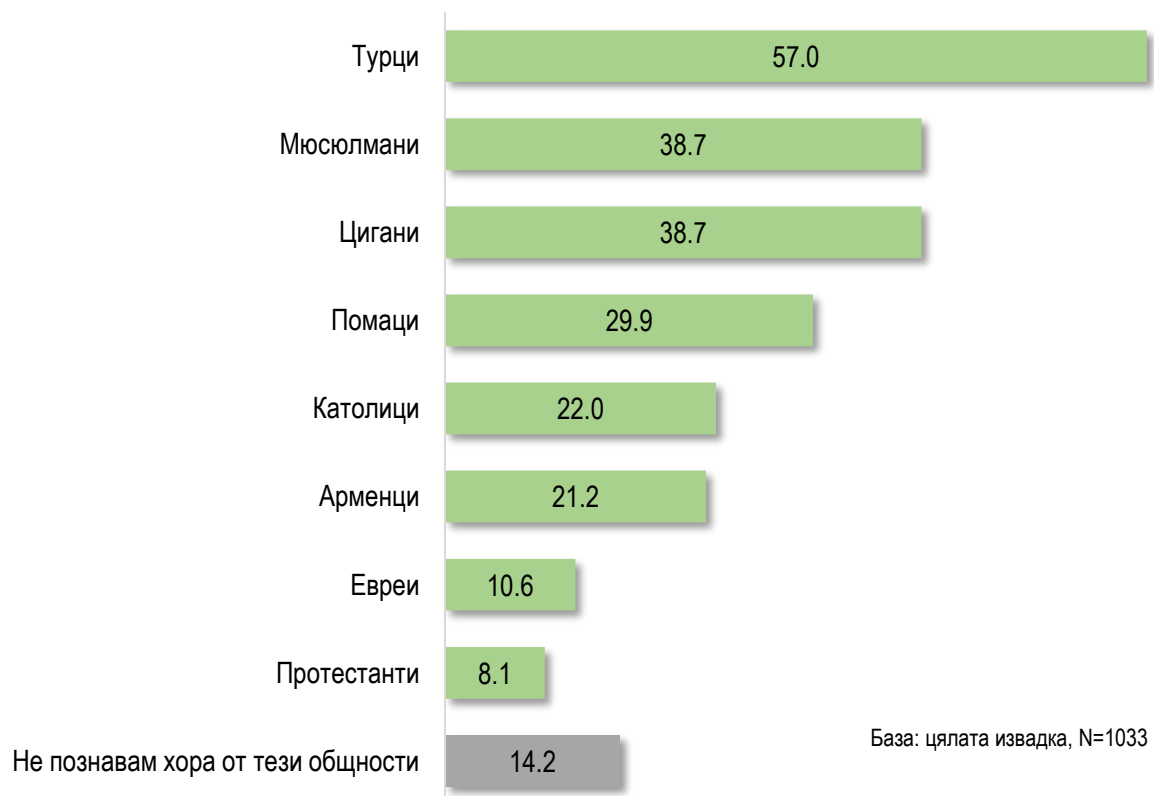
ПЪЛНИ РЕЗУЛТАТИ ОТ
ПРОУЧВАНЕТО

Като какъв се самоопределяте по етнос и религия?

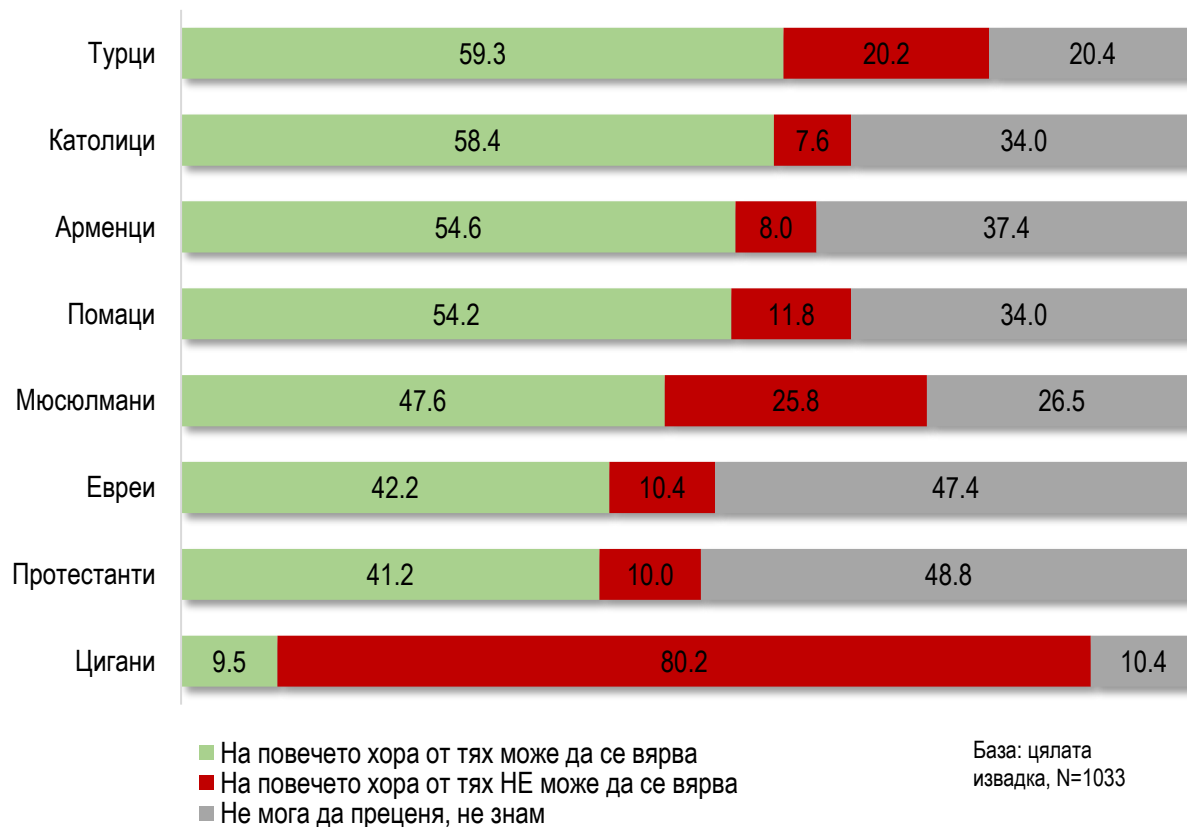

Какво е вашето отношение към:						
	Уважавам ги	Приемам ги	Безразличен съм	Страхувам се от тях	Мразя ги	Не мога да преценя
	%	%	%	%	%	%
Мюсюлмани	16.7	49.1	19.5	5.6	3.4	5.7
Католици	20.4	54.8	16.0	0.6	0.5	7.7
Протестанти	13.3	46.3	21.1	2.6	1.5	15.3
Турци	17.6	55.6	14.5	3.5	4.9	3.9
Цигани	4.2	27.3	27.2	15.0	21.6	4.7
Помаци	16.5	52.0	15.7	1.4	2.9	11.6
Арменци	19.6	51.8	14.4	0.9	0.2	13.2
Евреи	14.4	49.9	16.8	0.4	2.0	16.5

Вие лично, имате ли познати, приятели измежду хората от тези общности?

Може ли да се вярва на хората от тези общности?

Каква трябва да бъде политиката на държавата към малцинствените общности?

Трябва да им помага да съхраняват бит, език, култура и традиции, включително да съдейства финансово

10.5

Трябва да не им се пречи, но не и специално да ги подпомага

64.1

Не, не е необходимо малцинствените общности да съхраняват бит, език, култура и традиции - трябва да споделят тези на мнозинството българи

14.3

Някои от тези общности трябва да бъдат изолирани в специални места или изселени

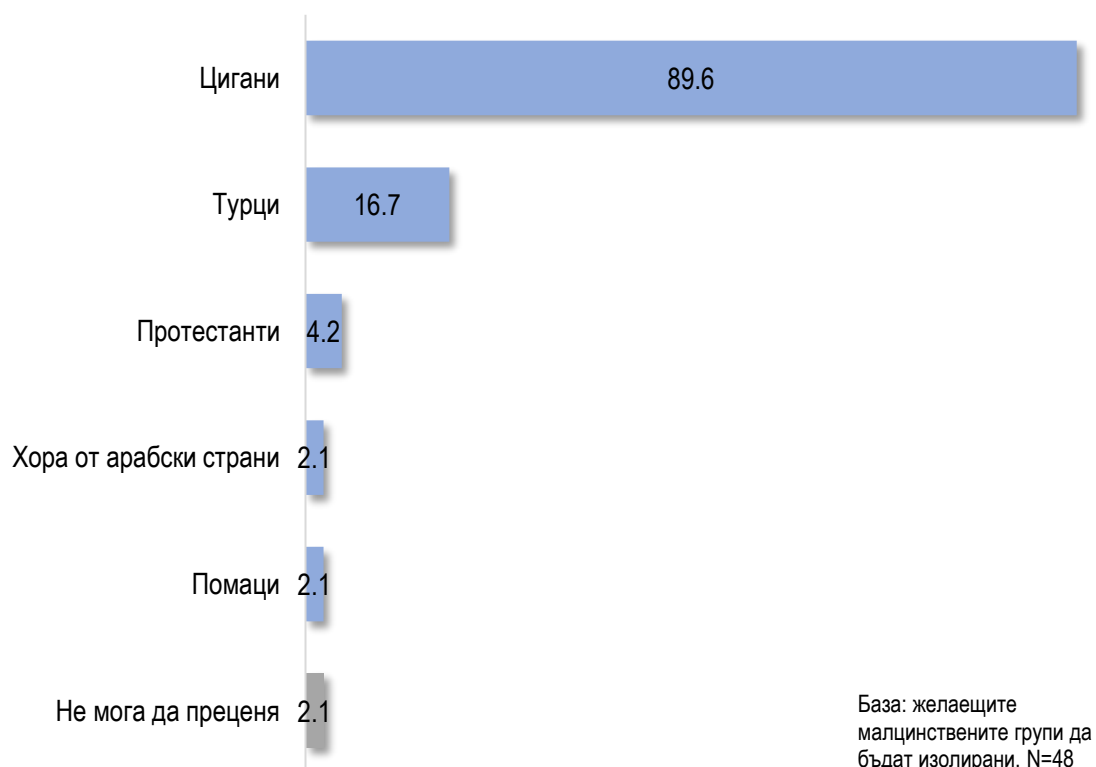
4.6

Не мога да преценя

6.5

База: цялата извадка, N=1033

Споменахте, че някои от общностите трябва да бъдат изолирани в специални места или изселени. Моля, посочете кои са тези общности:

Вие лично бихте ли приели всяко от следните:							
	Да живеете в една държава с	Да имате за съсед	Да работите заедно с	Да имате за началник	Да имате за приятел	Да сключите брак с	Нито едно от изброените
	%	%	%	%	%	%	%
мюсюлманин	76.9	47.2	46.3	17.3	29.5	3.2	18.2
католик	87.3	59.7	58.6	34.0	42.4	11.7	8.3
протестант	78.7	45.8	42.8	24.7	26.5	8.0	17.7
турчин	79.9	55.5	56.6	22.7	37.9	3.2	14.2
циганин	51.2	17.7	17.8	3.0	9.4	0.8	47.5
помак	84.4	52.6	50.0	25.4	37.7	7.2	11.3
арменец	85.9	54.2	49.5	31.9	39.9	11.5	9.5
евреин	78.9	48.0	44.7	26.2	30.9	6.3	15.7

Моля, посочете с какви най-характерни черти свързвате мюсюлманите:				
	%	База: цялата извадка, N=1033		%
Не знам	20.5		Тормозят жените си, не ги уважават	1.9
Вярващи в друга религия (в аллах, корана), религиозни	19.0		Отмъстителни, злобни, подли	1.5
Силно вярващи в исляма, фанатици	17.4		Отговорни, коректни	1.5
Добри, дружелюбни	8.9		Честни	1.5
Работливи, предприемчиви	8.9		Уважават ближния, възрастните	1.4
Хора, като нас. Нямам нищо против тях	6.3		Пръснати по цял свят, наводниxa Европа	1.4
Не ги харесвам, лоши	5.8		Забрадки, бурки	1.3
Спазващи традициите си, байрам	4.6		Морални, почтени, държат на думата си	1.2
Склонни към насилие, сурови, опасни	3.4		Непредвидими, прикрити, потайни	1.1
Тероризъм, убийства, атентати	2.5		По-тъмни от нас, като циганите са	1.1
Отзивчиви, готови да помогнат	2.1		Друго	8.3
Задружни, подкрепящи се	1.9			

Моля, посочете с какви най-характерни черти свързвате католиците:				
	%	База: цялата извадка, N=1033		%
Не мога да преценя	40.9		Консервативни, традиционалисти (спрямо брак и семейни ценности)	1.7
Християни, вярващи, религиозни	17.7		Коректни, почтени, отговорни	1.5
Добри, добронамерени, харесвам ги	12.4		Готови да помогнат, отзивчиви, състрадателни, милосърдни	1.5
Хора, като нас	9.2		Интелигентни, образовани	1.4
Силно вярващи	8.9		Толерантни	1.2
Изповядват по-различна християнска религия, различни празници	4.3		Агресивни, кръстоносци, Инквизицията	1.2
Работливи	4.1		Тихи, спокойни, сдържани, скромни	1.0
Ватикана, папата, Рим, пл. "Св. Петър"	3.3		Честни	1.0
Ходят на църква, спазват каноните	2.5		Друго	6.6

Моля, посочете с какви най-характерни черти свързвате протестантите:				
	%	База: цялата извадка, N=1033		%
Не мога да преценя	67.0		Не ги харесвам, лоши	2.2
Християни, вярващи	7.6		Толерантни, интегрират цигани	1.5
Нямам нищо против тях, добри, допадат ми	6.1		Затворени общности (Свидетели на Йехова, от последния ден, баптисти)	1.3
Сектанти, натрапчиво религиозни, ревностни християни	4.3		Не са агресивни, не са заплаха, спокойни	1.0
Християни с различно мислене / различни традиции	2.9		Друго	10.7

Моля, посочете с какви най-характерни черти свързвате турците:				
	%	База: цялата извадка, N=1033		%
Работливи	23.1		Има и добри и лоши, до самия човек е	2.7
Не мога да преценя	13.5		Турция, съседна държава	2.5
Добри	10.7		Гостоприемни, общителни	2.4
Друга религия, мюсюлмани, вярват в Аллах	9.9		Честни	2.3
Добри приятели, съседни, съученици	7.3		Уважителни	2.1
Не ги харесвам, нямам им доверие	6.1		Отзивчиви, състрадателни	2.1
Задружни, подкрепящи се	4.9		Любезни, учтиви, вежливи	2.0
Държат на семейството, традициите	4.4		Коректни, почтени	1.7
Вярващи	4.3		Готови да помогнат, услужливи	1.5
Фанатици, дълбоко вярващи	4.1		Злобни, отмъстителни	1.5
С турското робство	3.2		Затворени в общността	1.5
Хора, като нас	2.9		С празниците им	1.5
Добри кулинали, сладкари, строители, занаятчии	2.8		Друго	15.5

Моля, посочете с какви най-характерни черти свързвате циганите:				
	%	База: цялата извадка, N=1033		%
Мързеливи, готованци, живеят на чужд гръб, използвачи	26.7		Агресивни	2.3
Крадливи/Крадливо племе	26.2		Весели, емоционални, обичат да се веселят	1.8
Лъжци, хитри, измамници, подли, некоректни	15.8		Тежест за обществото	1.7
Неграмотни, необразовани, глупави	11.5		Задружни/обединени	1.6
И при тях има изключения - има лоши и добри	8.3		Напаст,паплач, паразити	1.6
Нагли, нахални	5.1		Престъпници	1.4
Мръсни, нечистоплътни	4.8		Без религия/Неверници	1.3
Лоши са, неприятни, не ги свързвам с добро	4.4		Безотговорни	1.2
Ползват се с привилегии от държавата/разчитат на помощи	3.5		Своенравни, безскруполни, самозабравили се	1.1
Мразя ги! / Не ги понасям!/Не ги харесвам!	3.4		С много претенции/ знаят си правата	1.0
Не желаят да се интегрират/ не подлежат на интегриране	3.2		Само раждат деца и не ги гледат	1.0
Единични положителни коментари	2.5		Друго	9.2

Моля, посочете с какви най-характерни черти свързвате помаците:				
	%	База: цялата извадка, N=1033		%
Работливи, трудолюбиви, чудесни хора	25.6		Те са българи/изстрадали/излъгани, че са турци	2.0
Добри, сърдечни, човечни, дружелюбни, любезни, отзивчиви	15.4		Гостоприемни	1.9
Българо-мохамедани/ Българи приели исляма, турчечат се	8.2		Нормални хора като нас	1.9
Скромни	2.3		За помаците - живеят в Родопите, жените носят забрадки	1.7
Спокойни, кротки хора, тихи	2.1		Друговерци, предали са християнството	1.5
Затворена общност	2.1		Друго	11.0
Честни	2.0			

Моля, посочете с какви най-характерни черти свързвате арменците:				
	%	База: цялата извадка, N=1033		%
Добри хора, приятели, съседи	7.9		Задружни/ държат на семейството, общността	2.4
Интелигентни/Умни	4.5		Обикновени хора, като нас	1.7
Хитри, тарикати, обичат далаверите	4.2		Богати	1.6
Работливи	4.1		Веселяци, с чувство за хумор,	1.6
Търговци	4.0		Стиснати	1.0
Добри занаятчии/майстори-часовникари, златари	3.9		Търсят по леката и доходоносна работа	1.0
Предприемчиви/амбициозни	2.8		Малка етническа група в България/били са бежанци	1.0
Находчиви	2.6		Друго	14.9
И те са християни	2.6			

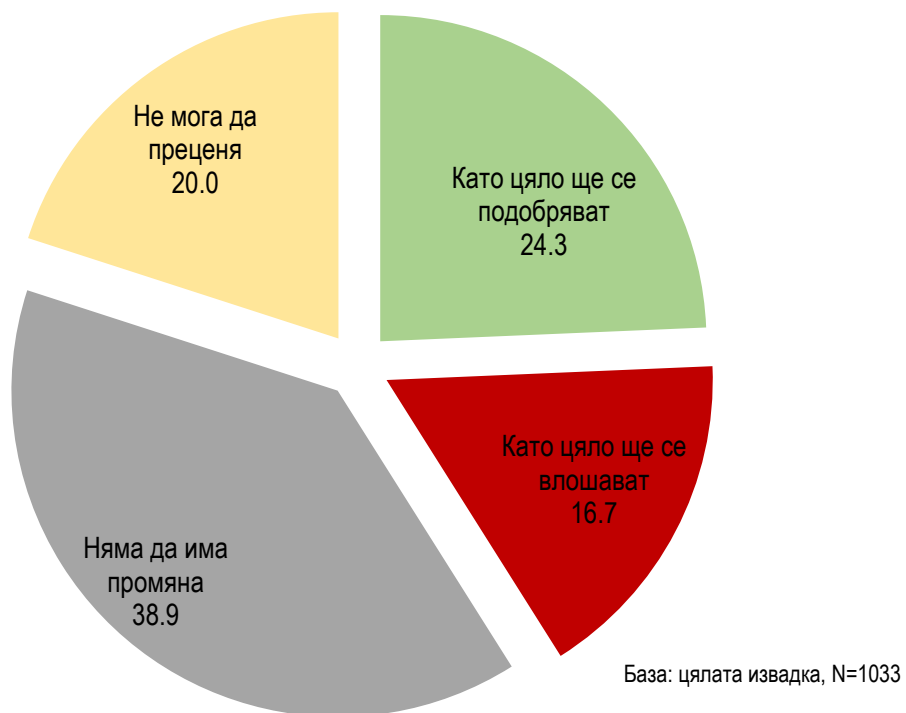
Моля, посочете с какви най-характерни черти свързвате евреите:				
	%	База: цялата извадка, N=1033		%
Банкери, търговци, бизнесмени, занаятчии, хора на изкуството	8.9		Работливи	2.1
Хитри, далавераджии, лъжливи, лицемерни	6.0		Религиозни, силно вярващи в Бог	1.4
Интелигентни, образовани	5.3		Оцелели и разпръснати по света/изстрадал народ	1.4
Предприемчиви, находчиви, инициативни, новатори, амбициозни	4.4		Управляват света	1.2
Пресметливи, пестеливи/добри в сметките и изкарването на пари	4.2		Лихвари	1.0
Добри, сърдечни, човечни	3.1		Християни	1.0
Алчни, материалисти, обичат парите, сметкаджии	2.7		Представа за евреите - Шабат, говорят иврит, живеят в Израел	1.0
Богати, с пари	2.7		Друго	12.5
Стиснати	2.5			

Според Вас, как се развиват отношенията между българите християни и другите религиозни и етнически общности в България?

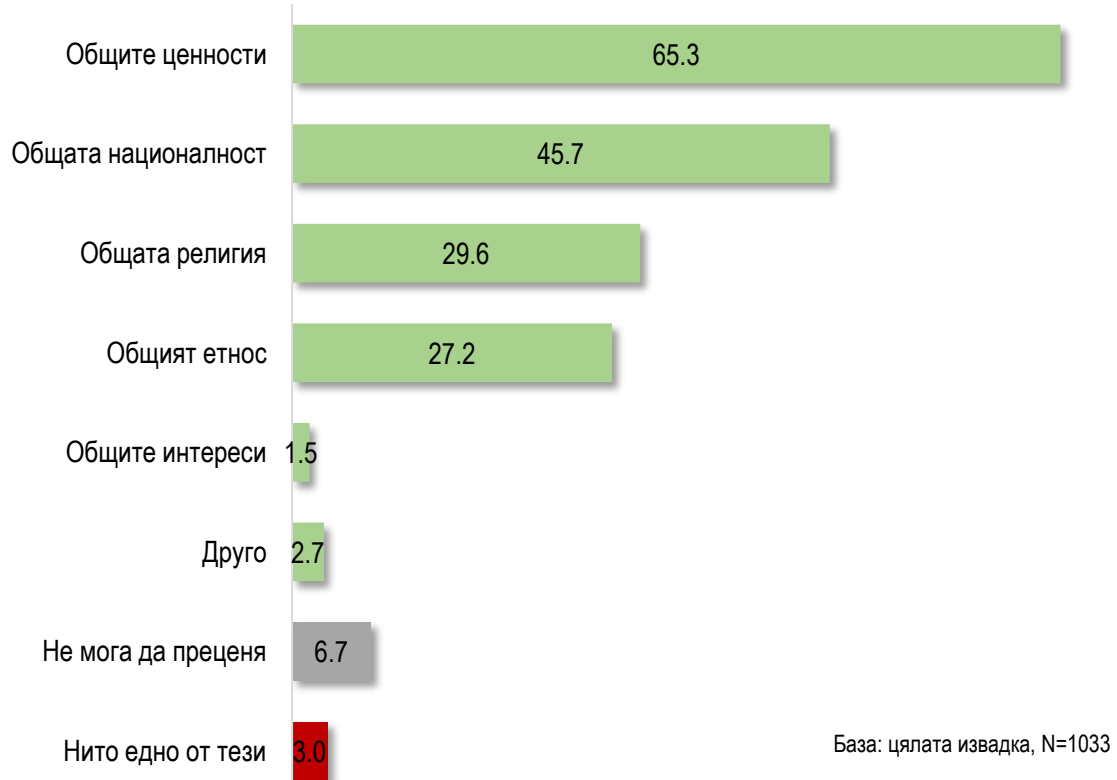

База: цялата извадка, N=1033

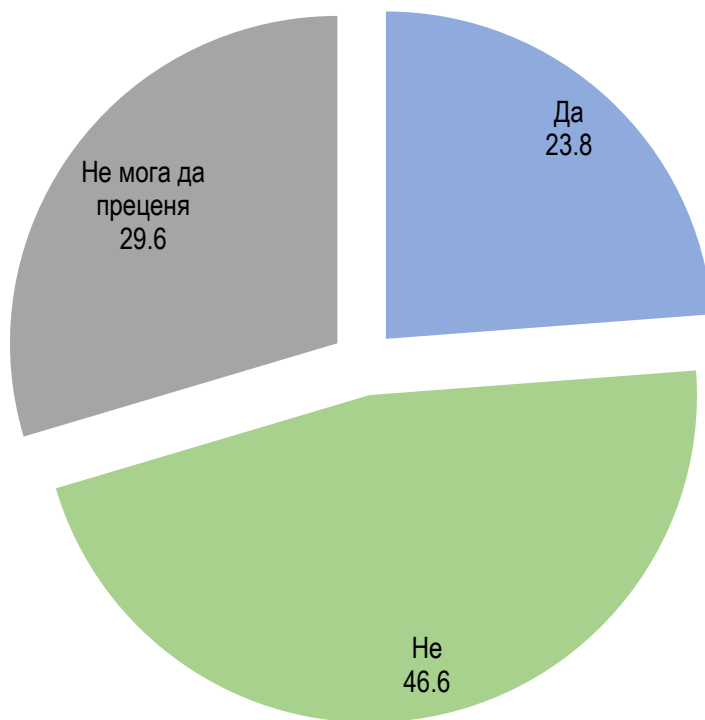
А как очаквате да се развиват в бъдеще?

Според Вас, какво прави хората да се чувстват по-близки?

Според Вас, съществуват ли крайни религиозни проявления в България?

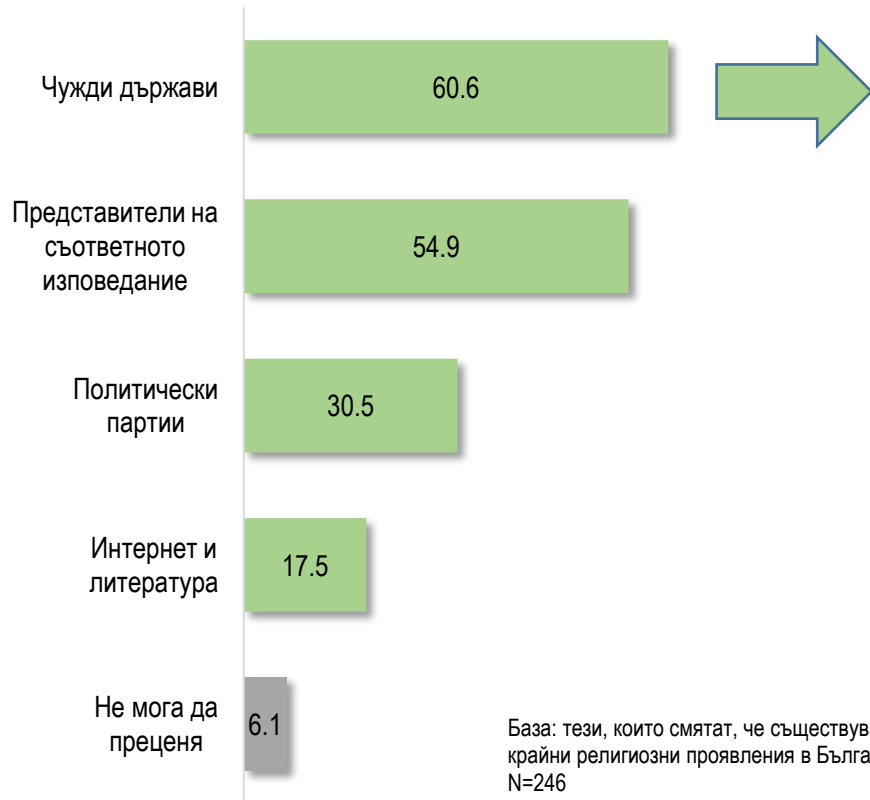
База: цялата извадка,
N=1033

Ако да – сред кои общности се проявяват?

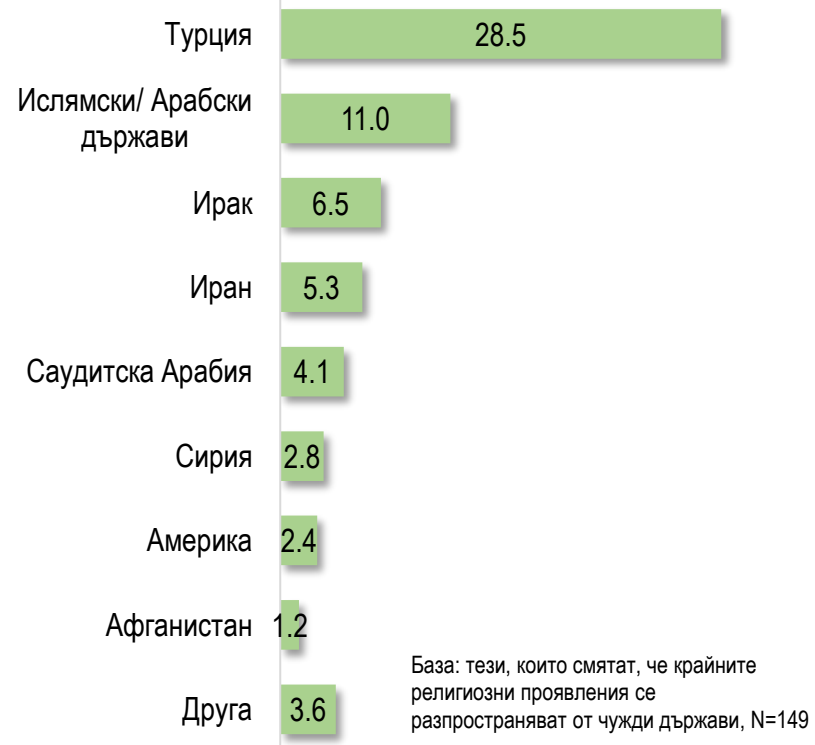

База: тези, които смятат, че
съществуват крайни религиозни
проявления в България, N=246

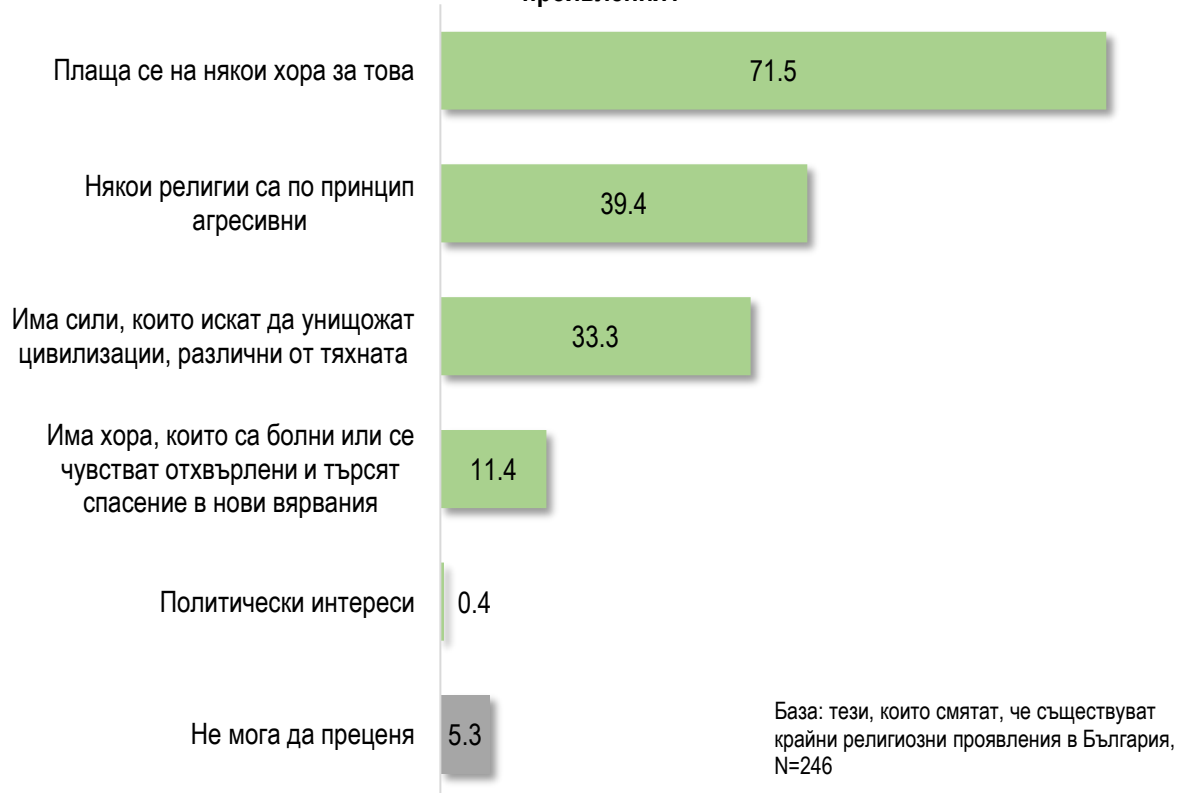
Кой смятате, че ги разпространява?

Кои чужди държави смятате че ги разпространяват?

А каква, според Вас, е причината да се разпространяват крайни религиозни проявления?

Кои религии са по-агресивни според вас:

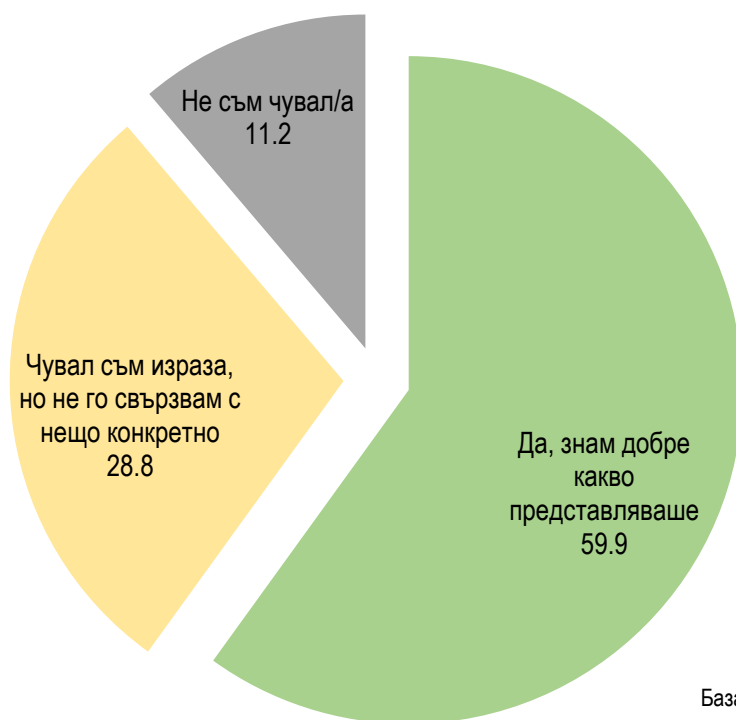
Кои сили смятате, че искат да унищожат цивилизации, различни от тяхната:

Защо, според Вас, в България не се разпространяват крайни религиозни проявления?

Чували ли сте за т.нар. „Възродителен“ процес?

База: цялата извадка, N=1033

Как бихте определили/оценили „Възродителния“ процес?

Правилно действие за създаване на
единна българска нация

17.8

Правилно действие, извършено по
неправилен начин

34.2

Неприемливо действие

26.2

Престъпление на комунистическия
режим

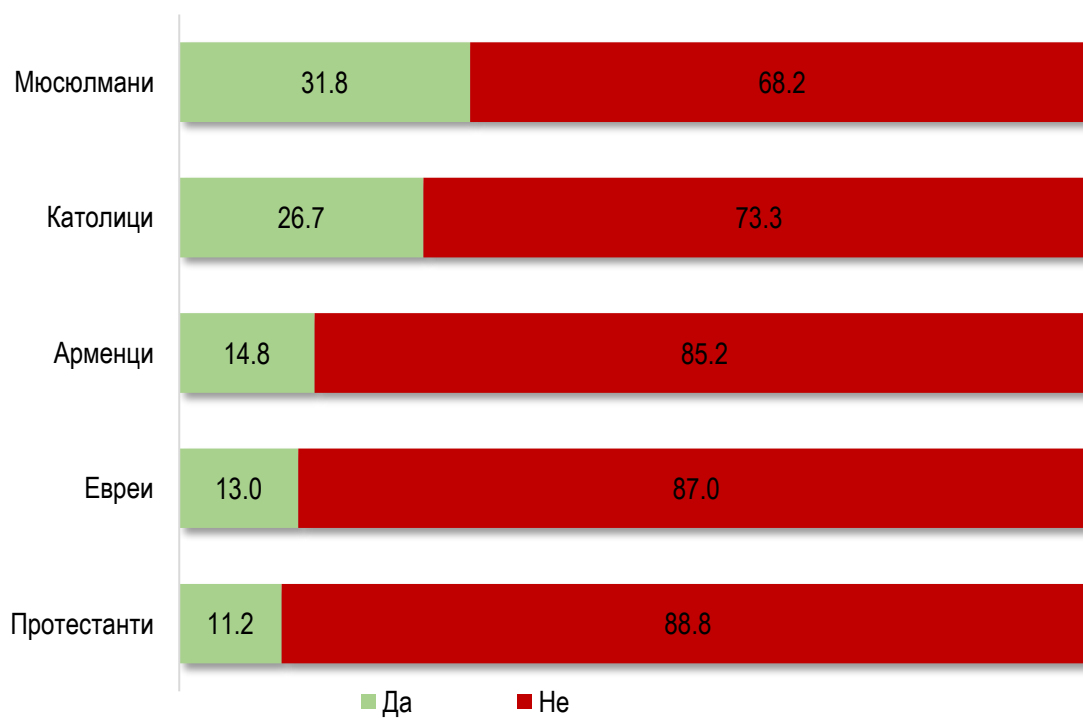
15.2

Не знам, не мога да преценя

6.6

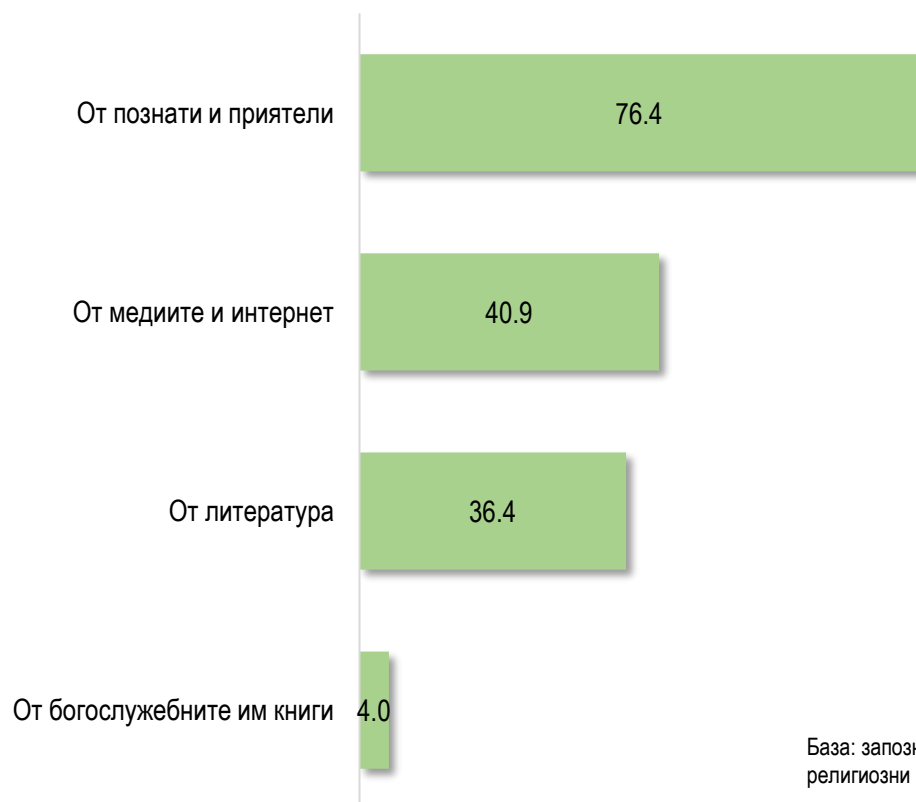
База: запознатите с
"Възродителния" процес,
N=619

Познавате ли религиозните вяръвания на:

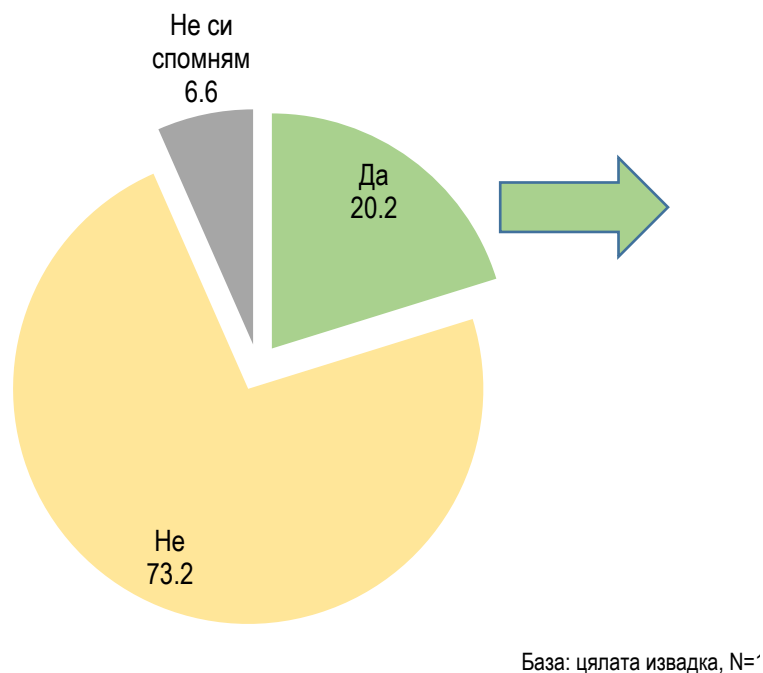
База: цялата
извадка, N=1033

Ако познавате някои от тях, откъде знаете?

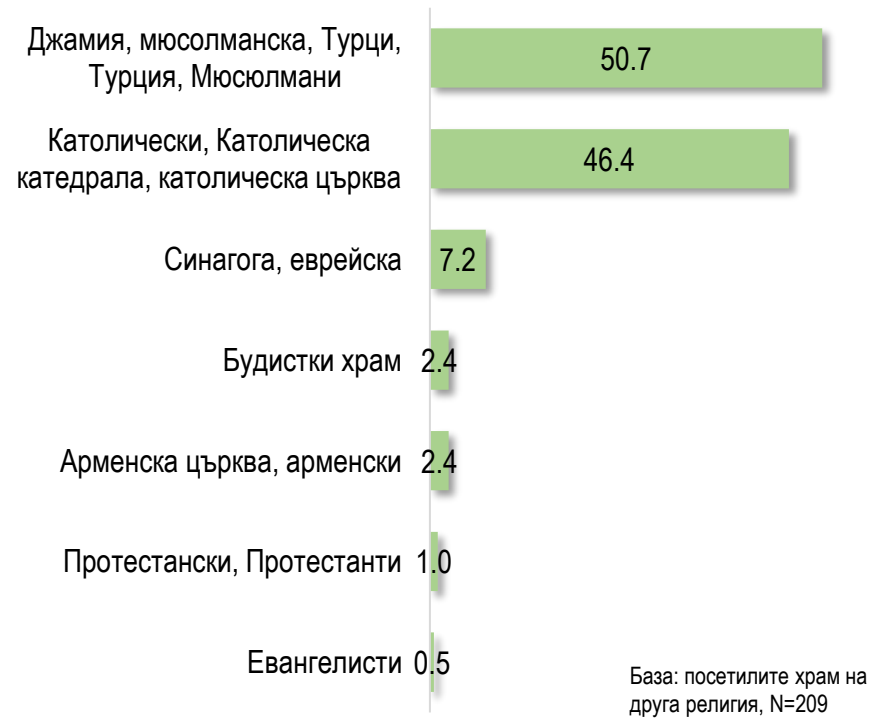

База: запознатите с чужди
религиозни вярвания, N=450

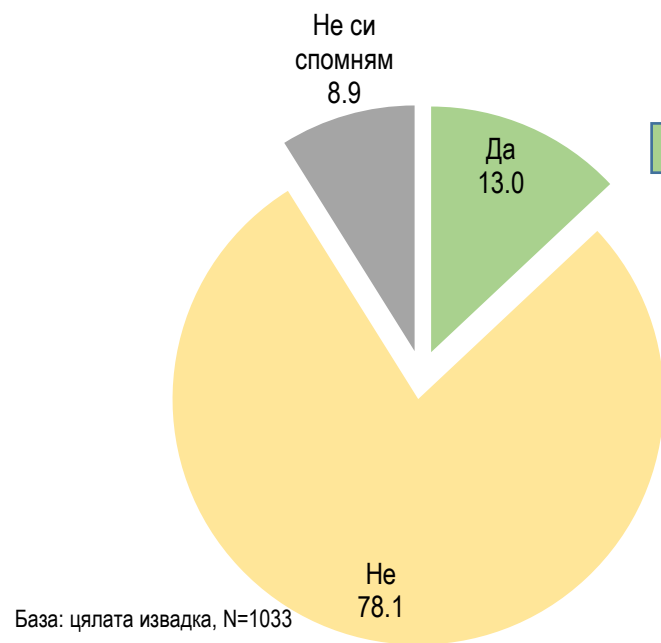
Посещавали ли сте храм на друга религия?

На коя религия е бил храмът, който сте посетили?

Участвали ли сте в празник на друга религия?

На коя религия е бил празникът, в който сте участвали?

База: участвалите в празник на друга религия, N=134

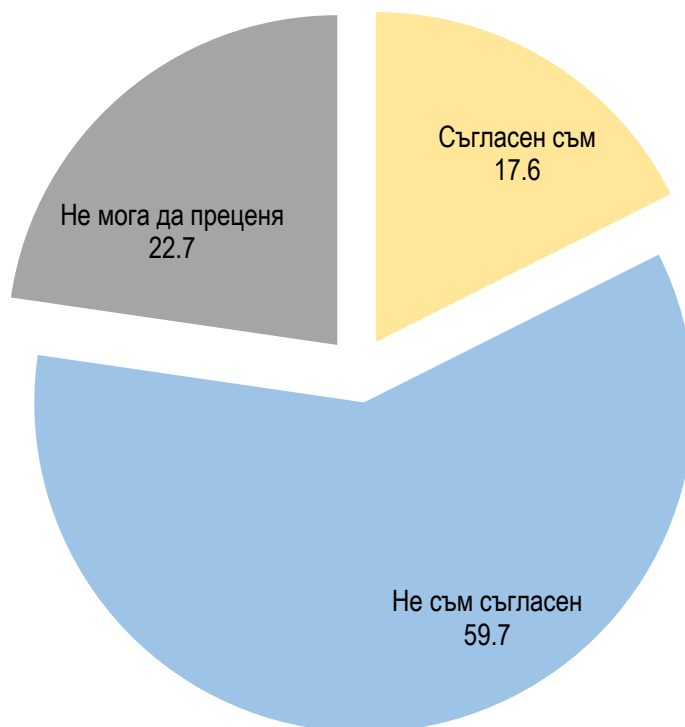
Според Вас, трябва ли човек да жертва живота си заради религията?

Как се определяте по отношение на религията?

Съгласен ли сте с твърдението, че само източно-православните християни имат право да се чувстват истински българи?

База: цялата извадка, N=1033